

je Vindušić njihova davna vlastitost. Kotromanovići ovi, kao što i ostali Potravčani doselili su ovdje iz Hercegovine istom na početku 18. vieka; pak buduć se Kotromanovići najbliže do Vindušića nastanili i po nieki način ga u svoje predvraće uhvatili, nastao je običaj, da ga zovu Kotromanovića gradom, koj naziv nejma nikakve historične važnosti za poviest ove, zlamenite inčije, porodice.

A. K. Matas.

O njekojih nedavno nadjenih ilirskih pjenezih.

(V. Viestnik 1881. br. 3. 4. 1882. br. 1 i dotične 2 table).

I značaj sam pjeneza nedopušća jamačno dvojiti, da spadaju izravno u vrieme pred ili poslie vladanja Genthiosa. Izim štom jesto kraljevskog imena stoji ono Skodranske občine i gradskoga poglavarstva, zadak ovih pjeneza sa slikom galije istovjetan je onim kasnijeg Genthiosova kova (Tab. I. sl. 6.), kojim su takodjer nalični u težini i u obsegu. Već sam dobrih razloga naveo k tomu, da autonomni tip skodranskog pjeneza, koj stoji neposredno pred onim kralja Genthiosa, bi onaj, koj nosi na sebi štít i kacigu mačedonske vrhovne vlade. Po tom moramo dakle suditi, da su ove galije-pjenezi Skodre kovani neposredno po zaslužjenju Genthiosa¹⁾. Čini se doista, da su gradjani Skodre, posluživši se rimskom pobjedom proti svomu domaćemu silniku, opet došli do autonomnog kovanja; te njihov uspjeh u tom obziru ima upravo suvremenu prednost napram onim macedonskih gradova i kotara, koji su poslie pada Perseusova stali kovati novac u ime svoje samouprave.

Od ovog drugoga izdanja autonomnih pjeneza Skodre kovanih poslie g. 168. pr Is. u stanju sam opisati dvie ili tri vrsti:

1. *Predak*. — Glava Zeusova na desno.

Zadak — ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ Α. ΥΜΩΝΟ[Σ]? Galija, kao na pjenezih Genthiosa.

Našast blizu Skodra (Skodre).

¹⁾ Premda se ne smije prama tako neznatnomu nalazku preveliku važnost dati čisto negativnomu dokazu, to je ipak znamenito, da u nalazku u Selcih ima više komada do sada nepoznatoga tipa autonomnih pjeneza Skodre, kao što i pjeneza kralja Genthiosa; dočim s druge strane ni jedan komad nije nadjen od poznate i toga radi kako se čini mnogo čestije vrsti pjeneza Skodre sa galijom na zadku. Naravna je posledica tomu, da su pjenezi Skodre sa galijom kovani bili poslie zaslužjenja Genthiosa.

2. *Predak* — Isto,
Zadak — ΔΑ..ΝΟΣ ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ. Galija kako gori.
Našast blizu Dubrovnika Tab. I, br. 2
3. *Predak* — Isto.
Zadak — ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ ΚΑΛΑΗΝΟΣ.
Eckhel. Doct. Num. Ill. II, p. 158.
4. *Predak* — Isto.
Zadak — ΣΚΟΔΡΙΝΟΝ . . . ΟΡΟΥ.
(Eckhel loc. cit. ? ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ.)
5. *Predak* — Isto.
Zadak — ΣΚΟΔΡΕΙΝΩΝ. Gori galija, odozdol ime poglavarstva ali nečitljivo.
U britanskom muzeju.

Za razmatranje Genthiosovih pjeneza imamo barem povjestnički temelj o predmetu. Ali ima još jedna vrsta pjeneza nekog ilirskoga kralja imenom *Balleos*, o kojem nemamo ni ma kojih historičkih podataka. Veliki broj pjeneza ovoga vladara našastih na otoku Hvaru (Lesina), gdje je ležala stara Parianska naselbina *Pharia*, opisan je po profesoru Ljubiću¹⁾ i drugih. Rečeni i drugi pjenezoslovci misle, da su *Balleosovi* novci kovani oko dobe Aleksandra Velikoga; nu nikakvi pouzdani podatci nedolaze u priilog za podupirajuje toga mnienja

Raznim izkapanjem i iztraživanjem na tlu starog ilirskoga grada *Rhizoniuma* pošlo mi je za rukom postići sada nekoliko pjenezoslovnih dokaza, koji će mi pomoći da razjasnim zamršeno pitanje o mjestu *Balleusa* u ilirskoj povjesti.

God 229. pr. Is. tečajem prve rimske navale na Ilirsku, *Rhizon* ili *Rhizonium* najprvo se u povjesti prikazuje kao velika ilirska tvrđjava. Ove godine kraljica *Teuta*, čiji gusarski *lembi* bijahu za dugo vrijeme strah jadranskoga mora. bje prisiljena, da se uslied složne navale konsula Cn. *Fulviusa* i A. *Postumiusa* po kopnu i po moru skloni u *Rhizon*, po *Polybiosu* »malen no jako utvrđen grad, udaljen od mora, a ležeć uz riekü *Rhizon*»²⁾. Izraz

¹⁾ *Numografia Dalmata* (1850), u *Archiv für Kunde oesterreichischer Geschichts-Quellen*, 1853. Prvi pisac, koj je ustanovio ilirski značaj pjeneza sa nadpisom ΒΑΛΛΑΙΟΣ bjaše Neumann u djelu *Populorum Numismata*. Isti je primio 20 pjeneza rečenoga vladara iz Skadra (Skodre).

²⁾ Πολυβίτιον ἐν πρὸς ὀχυρότητα κατασκευασμένον, ἀνακεχωρηκὸς μὲν ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐπὶ αὐτῷ δὲ κείμενον τῷ Ῥίζωνι ποταμῷ (*Polybios* II. 11).

»udaljen od mora» i napomena rieke istoga imena sa gradom dalo je mnogo posve nepotrebitih tegota kritikom i tumačiteljem, ter Sir Gardner Wilkinson¹⁾ i drugi bili su povedeni, da traže kao utočište kraljice ilirske drugo koje mjesto unutarne zemlje. Nema ipak dvojbe, da je ilirski Rhizon ili Rhizonium istovjetan, u koliko se tiče mjesta i imena, sa kasnijom rimskom naselbinom, koja je dala ime Rhizoničkomu zaljevu, danas *Bocche di Cattaro*, i koja još sada uživa municipalno pravo u malenom gradu Risnu. Čini se, da Rhizonički zaljev, iz kojeg zakritih i zavojitih dubljina gusarski brodovi Ilira navaljivaše na trgujuće primorce, bi poznat grčkim brodarom vrlo dobro po imenom *ilirski rieka*, blizu koje bjahu, kao što se pripovieda, zidani grobovi Kadmosa i Harmonije. Priča se, da se je ovdje neki dio Kolkianskih progonitelja Argonauta, na potjeri iznemožen, izkrcao i tvrdjavu sazidao:

Οἱ δ' ἄρ' ἐπ' Ἰλλυρικῶτο μελαμβραθέος ποταμοῖο,
 Τῶν βροσ ἐν Ἀρμονίης Καδμοίωτς, πύργων ἔδειξαν
 Ἄνδρασιν Ἐγγελεέσσιν ἐρέσταιο.²⁾

Ako tražimo upute u pogledu mjesta ovih Eucheleana, to nas Skylax obavješćuje, da leže na Rhizonskom zaljevu³⁾; a da nam ne bude nikakve dvojbe o tom, što se razumieva pod ilirskom riekom priče Apollóniosove, to stavlja taj isti pisac *pećine i hram Kadmosa i Harmonije ἔπιδεν τοῦ Πιζρόντος ποταμοῦ*⁴⁾. Nitko, komu je poznat dugi morski unutarnji zaljev, jednoč reć bi riečka dolina, koja se proteže izpod sjene nadvisućih briegova kao široka i duboka rječina, neće dugo dvojiti o tom, što su stari pisci držali pod *Rhizon Potamos* ili tamno-moćvarnom ilirskom riekom.

Ako ima još dvojbe o istovjetnosti Rhizona dobe kraljice Teute s kasnijim rimskim gradom, to će izkapanja i iztraživanja po meni

¹⁾ *Dalmatia*, vol. II. p. 434. ²⁾ Apollónios Rhod. 4,517.

³⁾ Po Skylaxu protezao se ilirski narod od zaljeva Rhizonskoga do Dyrrhachiona. Kašnje, čini se, da se je spustio prama jugu. God. 217. pr. Is. nalazio se je blizu jezera Lychnida (Polybios, V. 108, 8).

⁴⁾ Skylax 24. Kao što je dobro poznato, ima i drugih gradova uzduž istočne jadranske obale, koji su držali, da ovi spomenici stoje u njihovoj blizini. Vjerojatno je ipak, da je Apollónios, u što je ono pisao, imao pred očima Skylaxev stavak, a da bi bio, pišuć u prozi, ilirsku rieku opisao kao onu Rhizona. Spomenici Kadmosa i Harmonije bjahu po svoj prilici gorostasni grobovi, kakovih ima po cielom primorju. Ovo dovoljno razjasnuje, zašto se ova prica na raznih mjestih iztiče. Sam sam opazio nekoliko ovakovih, rekao bi, ilirskih piramida, po bregovih iznad Risna. O tom predmetu nadam se ipak nešto više kazati na drugom mjestu.

u Risnu obavljena, kao što i našasta dva autonomna pjeneza Rhizoniuma pružit dovoljno konačnoga razjasnjenja o tom predmetu. Kod Risna je malen potok, koj. praznuv iz njeke gorske pećine, oko četvrt milje udaljeno utiče u more, a po niskih poljanah ležećih s jedne i druge strane otog potoka nalaze se ostanci staroga grada. U dubljini od oko deset stopa izpod površine više put sam otkrio podove kuća i pločnik uzkih ulica, dočim se pomalja množina rimskih podrtina, nadpisa, pjeneza, posuda i staklenka. Znamenito je pako to, izvanredno veliki broj ilirskih pjeneza, koji mal ne svi izključivo pripadaju kralju Ballæosu, te su našasti u savezu sa predmeti nedvojbene rimske radnje. O velikoj množini ovih ilirskih pjeneza već jedan jedini čin pružit će dovoljno razjasnjenje. Desno risanskog potoka blizu mora leži polje, na kojem sam vlastitom rukom za manje od jednog sata pobrao pol tuceta malih komada od žute mjedi iz dobe kralja Ballæosa.

Ti su pjenezi radi kakvoće zemlje, u kojoj su nadjeni, većinom u trošnom stanju, nu buduć mi došlo u ruke preko stotine ilirskih komada našastih u Risnu, u stanju sam opisati nekoliko veoma zanimivih pjeneza. unesav ciele vrsti pjenezoslovcem sasvim nepoznate. Ovi se podjeliti mogu na četiri razreda.

1. Autonomni pjenezi Rhizona dosele nepoznati.
2. Pjenezi Ballæosa, na kojih se pokazuje upliv grčke umjetnosti, i kraljevo je ime napisano.
3. Barbarско izopaćenje Ballæosova kova.
4. Pjenezi po svoj prilici nekoga Ballæosova nasljednika, na kojih se očevidno iztiče trag rimskoga upliva. Ovi još nikada opisani.

Ilirski pjenezi našasti u Risnu.

I. Autonomni pjenezi Rhizona.

1. *Predak.* — Prividno bradata glava Zeusova.

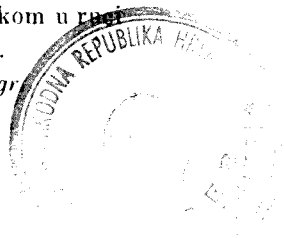
Zadak — ΠΙΣΟ na dva redka u maslinovom viencu.

Tab. I. sl. 9. Bakren. Teži 1.450 mgr.

2. *Predak.* — Golobrađa mužka glava.

Zadak. — ΠΙΣΟΝΙΤΑΝ (? ΠΙΣΟΝΙΤΑΝ). Artemis s inkom u ruci koraca lievo, kao na pjenezih Ballæosa.

Tab. I. sl. 10. Bakren. Teži 1.200 mgr.

II. Pjenezzi Ballœosa.

na kojih se pokazuje upliv grčke umjetnosti, i kraljevo je ime napisano.

1. *Predak.* — Glava kraljeva desno okrenuta.
Zadak. — ΒΑΣΙΛΕ[ΩΣ] ΒΑΛΛΑΙΟΥ. Artemis, s tulicom otraga, koraca lievo, držeć luk (kadšto tulicu) u desnici, čizmice su na noguh sasvim vidljive.
Tab. II. sl. 1. Bakren. Teži 2·100 mgr.
2. *Predak.* — Kraljeva glava lievo, različitog načina.
Zadak. — [Β]ΑΣΙΛΕΩΣ [Β]ΑΛΛΑΙΟΥ. Artemis kao gore, no pjenez veoma je iztrošen.
Tab. II. sl. 2. Bakren. Teži 2·100 mgr.
3. *Predak.* — Kraljeva glava istoga načina.
Zadak. — [Β]ΑΣΙΛΕΩΣ [Β]ΑΛΛΑΙΟΥ. Artemis, kao gore.
Tab. II. sl. 3. Bakren. Teži 2·700 mgr.
4. *Predak.* — Pomanja glava kraljeva desno.
Zadak. — ΒΑΛΛΑΙ ΟΥ. Artemis stojeća u punom liku, a nema traga ni tulici ni čizmicam, u desnici drži luk a u lievici strielicu. Pharianski tip.
Tab. II. sl. 6. Bakren. Teži 1·900 mgr.
5. *Predak.* — Velika glava sa razpustenom kosom.
Zadak. — ΒΑΛΛΑΙΟ[Υ]. Artemis kao pod br. 1—3, ali krupnijega načina; dvie strielice za glavom.
Tab. II. sl. 4. Bakren. Teži 2·970 mgr.

III. Barbarsko izopačenje Ballœosova kova.

1. *Predak.* — Barbarska glava, koja zauzimalje cielu plohu.
Zadak. — Nadpis izopačen od četiri znamenja na način šiljastih strielica. barbarska slika Artemise, sa dvie striele za glavom.
2. *Predak.* — Glava kao na predujem, vlasi na način valovitog nakita.
Zadak. — Dvoglava slika Artemise.
Tab. II. sl. 9. Bakren. Teži 2·200 mgr.
3. *Predak.* — Vlasi u urednom namještaju barbarske izopačenosti, što je značajno i na njekojih starih pjenezih britanskih.
Zadak. — Barbarska slika lievo koračajuće Artemise.
Tab. II. sl. 10. Bakren. Teži 2·000 mgr.

IV. Pjenezi nekog Ballæosova nasljednika, na kojih se očituje rimski upliv.

1. *Predak.* — Glava kacigasta desno okrenuta kao ona od *Virtus* na denarih obitelji *Aquillia* itd.
Zadak. — ..MYN... Artemis sa lukom u desnici.
Tab. II. sl. 11. Bakren. Teži 1.500 mgr.
2. *Predak.* — Glava kacigasta, slična onoj boginje *Pallas* na običnih rimskih konsularskih denarih.
Zadak. — .MYN. Artemis korača desno, držeć luk.
Tab. II. sl. 12. Bakren. Teži 1.000 mgr.
3. *Predak.* — Glava očevidno sastavljena po onoj *Libertas* na pjenezih *Porcianske* i drugih konsularskih obitelji
Zadak. — MYN? Artemis kao gore.
Tab. II. sl. 13. Bakren. Teži 1.500 mgr.
4. *Predak.* — Glava kacigasta kao ona boginje *Pallas* na konsularskih denarih (v. br. 2).
Zadak. — [BAΣI]AE[ΩΣ]?... Artemis korača desno.
Tab. II. sl. 15. Bakren. U Zagrebačkom muzeju, vjerojatno iz Risna.
5. *Predak.* — Glava očevidno načinjena po onoj od *Libertas* na rimskih konsularskih denarih.
Zadak. — Artemis kao gore, nadpis nečitljiv.
Tab. II. sl. 14. Bakren. Teži 2.600 mgr.

Nepretjeravam ako rečem, da ova sbirka pjeneza našastih na tlu staroga Rhizona posve novo svjetlo baca na ilirsku numismatiku. Ona dva autonomna pjeneza ovoga grada stojeća na čelu našeg izkaza, sama po sebi dovoljno nas ovlašćuju, da i Rhizon postavimo u broj ilirskih kovnica. Čini se ipak, da ona dva pjeneza spadaju na različita doba. Prvi komad sa nadpisom *PIIO*, koj sam dobrom srećom sam vlastitim rukama našao u Risnu, može se kao što po slogu tako i radi pomanjkanja *Artemise* u zadku velikom vjerojatnošću pripisati dobu prije *Ballæosova* vladanja, te bi imao, ako sam u opisanju glave u predku kao *Zeusa* pogodio, neku sličnost s autonomnim pjenezima *Skodre* kovanima poslije pada kralja *Genthiosa*. Pošto znamo, da *Rhizon*, što se svomu kralju iznevjerio, bje obdaren potpunom slobodom i oprostom od danka, te u tom pogledu jamačno stavljen u bolji položaj od *Skodre*, to je na prvo istinipodobno, da je ovaj *Rhizonianski* pjenez kovan bio prigodom povraćene slobode ovomu gradu god. 168. pr. Is.

Drugi pjenez, na kom je okrajni nadpis djelomice neizvjestan, no kako se čini glasio bi ΠΙΣΑΝΩΤΑΝ, sličan je po težini i obrazu kao što i po odori Artemise u zadku pjenezom nasljednika ili nasljednika Ballceosovih. Ova dva pjeneza zanimivim su nam dokazom, da občinstvo rimskoga Rhizoniuma, kašnje glavnoga grada na ovom djelu primorja, od koga i ovaj zaliev ime dobi, spada u doba ilirskih kraljeva. I zbilja ovaj grad, dok je kašnje stajao pod Rimom, kao što ilirska imena na njegovih nadpisih pokazuju, bjaše većim djelom sastavljen od prvoseleih živalja. Tu doista bjaše luka i tržište gorskih predjela, koji sada sastavljaju Crnu Goru i Hrcegovinu, i danas imaju svoje luke u Kotoru i u Dubrovniku.

Razredjujuć pjeneze kralja Ballceosa našaste u Risnu, mimoišao sam neznatne razlike u nacrtih, zadovoljiv se navesti poglavite tipe.

Ne samo iz množine ovih istih pjeneza na ovom mjestu otkritih, nego i pogledom na lomke nekovane žute mjedi našaste skupa sa pjenezi, jasno je posvema, da je grad Rhizon ili Rhizonium bio kovnicom kralja Ballceosa. Slična množina pjeneza ovoga vladara, otkrivena na otoku Hvaru naokolo mjesta stare Pharie od duga poveda je dalmatinske starinare na misao, da rečeni grad bjaše kovnicom Ballceosa, što bi se potvrdilo otkrićem pjeneza na Hvaru, na kom se vidi Pharianski tip za polovicu otrt po onom kovničara ilirskoga vladara¹⁾.

Sravnivanjem mnogobrojnih pjeneza Ballceosa izkopanih u Risnu sa kupom pjeneza od istoga kralja iz Hvara, u stanju sam opredieliti dva različita tipa ovoga kovanja, naime Rhizonianski i Pharianski. Pjenezi toga Rhizonianskoga tipa, prometom, slučajno se prikazuju na Hvaru; na proti oni Pharianskoga tipa ne riedko se izkapaju u Risnu; nema pako dvojbe o različitom značaju tipa, koj je u ova dva mjesta pretežniji.

Na Pharianskih komadih Artemis obično je krutnijega stasa nego li na onih Rhizona, i mjesto da napried korača, stoji gledaocu na prama. Skutovi mjesto da se vijū, vise boginji otraga. Tullica se na plećih nerazaznaje dobro, a u desnici boginje vidi se suličasta striela. Prsa su crtana velikom točnosti, dočim čiznice nisu tako vidljive kao što na Rhizonskih pjenezih. Nadpis je ΒΑΑΑΑΙΟΥ. Prof. Jakov Boglić iz Hvara opazio je²⁾, da su

¹⁾ Gl. Prof. Simeone Gliubich, *Numografia Dalmata*.

²⁾ *Studi Storici sull' isola di Lesina*, p. 18.

pjenezi Ballœosa sa ΒΑΣΙΑΕΩΣ, našasti na onom otoku, na tlu stare Pharie, riedki. Nije dakle nevjerojatno, da su riedko ondje nadjeni komadi izišli iz kraljevske kovnice Rhizonske.

S druge strane skoro na svib pjenezih Ballœosa iz Risna nalazi se nadpis ΒΑΣΙΑΕΩΣ; te su komadi kao br. 4. što no se usudjujem označiti kao Pharianski tip, tako riedki na tlu Rhizova, kao što su ostali br. 1—3 obični. U svrhu, da pružim još jedan primjer Pharianskih pjeneza, nacrtao sam. Tab. II. sl. 7. jedan liep primjerak nalazeći se sada u Zagrebačkom muzeju, koj se u pogledu nadpisa neznatno razlikuje od br. 4. Treba još opaziti, da su pjenezi iz Hvara većim dielom manjega oblika nego su oni iz Risna.

Vidi se dakle, da su kovničari Rhizona i Pharie iz svoga gledišta imali o boginji Artemis dva pojma različita od grčkih kipara. Najljepši primjerak čiste grčke umjetnosti na jednom pjenezu kralja Ballœosa, u koliko mi je poznato, jest krasan pjenez u britanskom muzeju (Tab. II. sl. 5), te dobrotom predstojnika numismatičke sbirke u stanju sam ga sada na svietlo dati. U predku pokazuje se kraljev obraz sa tanko-zakučenim nosom, što je još danas karakteristično u arbanaskih potomaka stare Ilirije i sa obličjem po onom načinu umjetnosti, što no sjeća na pjeneze Selenkidske trećeg i drugog vieka pr. Is Nadpis u zadku ΒΑΣΙΑΕΩΣ ΒΑΛΛΑΙΟΥ, napisan je u dva redka (boustrophedon). Predstavljena je Artemis kao koračajuća lievo, kao što u obće na Rhizonskih primjeraka, u lievici drži baklju, a u desnici dva koplja. Ovaj pjenez je iz prostog srebra, a to je jedini primjerak Ballœosovih pjeneza iz druge kovine osim mjeda meni poznat, i teži 3.498 mgr.

Bilo bi zanimivo znati, da li ona dva koplja za glavom boginje, koja na ovom i na inih ilirskih komadih toga nacerta stalno nadomješćuju tulicu grčkih originala¹⁾, imaju koj odnošaj sa osobitim bogoštovjem ilirske Artemise. Znamenito je, da je Thracianska boginja Bendis, koju su Grei smatrali za Artemisu, dobila osobiti pridjevak *διλογγος*²⁾, od dvostruka koplja, a treba napomenuti, da su južni Iliri bili s Thracianskim življem veoma smiešani.

Barbarska izopačenja Ballœosovih pjeneza, od kojih sam priložio dva ili tri karakteristična i često se pomaljavuća tipa, veoma se obilno nalaze u Risnu, i pokazuju vidljivu srodnost sa sličnimi

¹⁾ Vidi Tab. II. sl. 5.

²⁾ Hesychios, s. v. *διλογγος*. Strabo, Geog. lib. x.

uresivimi razvoji na starih britanjskih i celtičkih pjenezih. Iz toga se ipak zaključiti ne smije, da su Rhizonianski prvosepci bili Celti, kao što su bili nedvojbeno njekoja plemena sjevernog Illyricuma. Osobna imena gradjana, koja se prikazuju na spomenicima rimskog doba u ovih krajevima, u koliko nisu latinska ili grčka, karakteristično su ilirska

Glede opredjeljenja približnog doba kralja Ballœosa, pjenezi, koje sam pod četvrtim razredom naveo, i koji su dosele nepoznati bili njegovateljem numismatike, pružaju nam nov i valjan dokaz. Na ovim pjenezima, koji su, akoprem slabije težine i manjeg obrazca, očividno, kao što njihov zadak pokazuje, neposredni nasljednici Ballœosovog kova, vide se na zadku glave sa kacigom ponovljene po onih od *Pallas* i *Libertas* na rimskih denarima, te ovi spadaju na ono razdoblje, kada se je rimski upliv počeo širiti po istočnom jadranskom primorju. Nadpis MYN i MY na drugom i trećem novcu po svojoj prilici jest ulomak imena nekoga vladara, a shodno bi bilo, da čekamo do obreta potpunih primjeraka ove vrste pjeneza prije nego se usudimo nadopuniti taj nadpis sa *Amyntas* ili *Amyndros*¹⁾.

Odkrićem tih ilirskih pjeneza, koji su slični onim kralja Ballœosa, te pokazuju veoma očito na rimski upliv, moramo se u isto doba odreći mnijenja, da Ballœos bijaše predšastnik kraljice Teute. Za vladanja kraljice Teute, kad Rim stupi prvi put u dotičaj sa Iliri, upliv rimski u istočnom jadranskom primorju bijaše toli neznatan, da su, kao što smo vidili, pjenezi kralja Genthiosa, jurve četvrtoga ilirskog vladara poslije kraljice Teute, čisto grčkoga značaja. Akoprem nemožemo iz povjestničkih vriela razabrati, kada je Ballœos vladao u Rhizonu ili Pharii, to nam ista povjest ipak pruža dovoljni dokaz o dobi, u kojoj on nije mogao vladati u nijednom od ovih dvaju gradova. Neima dvojbe, da su nasljednici Teute, uključiv Genthiosa do zadnjeg trenutka njegova vladanja, gospodarili nad celim primorjem i otoci počam od Lissosa do Pharie, dapače i sami onostrani Dalmatinci bili su njegovu otcu poslušni. Iznevjerenje Rhizona za Genthiosa, naročito spominje Livius, te tečajem cijele dobe od g. 230. do 167. pr. Is. nema mjesta za neodvisno vladanje Ballœosa na ovom zemljištu.

¹⁾ Njeki Amyndros spominje se g. 198. pr. Is. kao vladar nekog ilirskog plemena imenom Altamanes.

Vladanje Ballœosa spada dakle umah poslie g. 167. pr. Is., pošto s druge strane podpuni grčki značaj pjeneza kao što je onaj srebrni Ballœosov u Britanskom muzeju izključuje mogućnost, da su bili kovani mnogo kašnje od ove dobe.

Povjest je jamačno sačuvala neki glas o tom, da je malo poslie zaslužjenja Genthiosa staro Ardiceansko gospodarstvo preuzelo mah na ovom dielu primorja. Moguće je, da je Rhizou, njezda utočište svladanoj kraljici Teuti, u što se slegao prvi utisak lahko izvojevane pobjede Anicijeve, opet postao tvrdjavom ilirske neodvisnosti pod kojim preostalim potomkom kraljevske kuće. Sigurno je to, da su g. 135. pr. Is. *Ardicæi*, iz kojih je polazila kraljevska loza, koja je do tada Ilirom kraljeve davala, postali bili radi gusarenja i razbojničtva tako strašni, da se je kousul Flaccus prisiljenim vidio, njihovo podpuno pokorenje poduzeti, a isto je tako sigurno, da su ovi Ardiceani kao što i njihovi saveznici Plerœani bili ona dva plemena, koja su svojim zemljištem medjašila¹⁾ sa zaljevom i gradom Rhizon te s gradom i otokom Pharia, što no bjahu dvie kovnice Ballœosa.

Flaccuševo predobiće g. 135. pr. Is. postavi granicu, preko koje nema više mjesta za kralja po načinu Ballœosa kovajuća pjeneze čisto grčkoga izgleda. S druge strane nije posve nemoguće, da su pjenezi sa nadpisom MYN, koji mjesto kraljeve glave imaju u predku *Pallas* i *Libertas* iz rimskih dinara obiteljskih, kovani bili od kojeg neznatnog *regulus*, koj bi bio nasliedio Ballœosa pod neposrednim pokroviteljstvom rimskim. Illyricum nedolazi u povjesti kao prava rimska država tja do g. 59. pr. Is., kadno se spominje kao utjelovljena ovostranoj alpinskoj Galiji, nu tečajem stoljeća, koje predhadja ovaj navedeni čin, porimljenje ilirskoga primorja neprestano se provadjalo. Dugo prije one dobe. kadno rimske naselbine bješe ustrojene u velikih primorskih gradovih ilirskih, rimski trgovci bjahu se već u istih naselili, kako kažu njihovi nadpisni tragovi. Veliki broj konsularskih denara, što se izkapa u poodaljenih krajevih nutarnje Dalmacije, zasvjedočuje znatnu trgovačku svezu s Italijom, te je sasvim naravno, što su ilirski kovničari uobrazili svoje domaće pjeneze po rimskih konsularskih komadih, koji su od tada nadomjestili u trgovini prijašnji srebrni novac Macedonije i grčkih primorskih gradova. Iz neprestanog od-

¹⁾ Vidi Strabo. Geog. lib. VII. (Oxon. II. 1807. T. I. p. 456).

krića Balceosovih pjeneza skupa sa nedvojbjenimi rimskimi ostanci čini se veoma vjerojatno, da se već u njegovo doba Rhizon započeo pretvarati u rimski grad. Pjenezi njegovog nasljednika sami po sebi su dovoljnim dokazom, da su Rimljani u ovo doba izagnali Grke kao stiegonose trgovine i prosviete u ovom dielu ilirskoga primorja.

Konačno, ovaj odjel ilirskih novaca Skodre i Rhizona sada odkrit, uočuje nam dva okrajka i njekeje srednje karike dugog lanca tudjega upliva. Prijašnji kov kralja Genthiosa predstavlja štit i kacigu macedonsku; dočim se na pjenezih nepoznatog vladara, kojega možemo pravo smatrati za najzadnjega njegova nasljednika, nalaze zaštitna božanstva rimske republike.

S. I.

Opazka. — Na Tab. II, sl. 5 mjesto α stoji pogriješno ϵ .

Arkeologičko izkapanje u Bakru.

(V. Viestnik 1882. br. 1 i dotične ondje priložene četiri table).

IV. Staklenke.

A. Zdjela.

1. Zdjela viencem razpruženim i podstavkom visokim 0·2. Izvana, gdje viencem počima, sve naokolo užica, koja se iznutra prikazuje kao dvostruka okrugla crta. Dno kao da je jaružicom odciepljeno. Sliepljena i ponješto manjkava. Promjer 0·28, vis. 0·8. Tab. IV. br. 1.

2. Kao br. 1, nego pomanja. Sliepljena i ponješto manjkava. Promjer 0·19 $\frac{1}{2}$, vis. 0·7 $\frac{1}{2}$. *V. Archaeol. Analecten v. J. Arneht. Tafeln zu dem Sitzungsberichte der philos. hist. Class. Wien 1851 Bd. VI. Heft 1. 2. Taf. XII. b.*

3. Kao br. 1, nego dno čunjasto i znakom valjda tvornice providjeno, a na viencu naokolo malene crte poprečno položene. Promjer 0·15 $\frac{1}{2}$, vis. 0·5 $\frac{1}{2}$.

4. Kao br. 3, nego na viencu neima poprečnih crtica ni znaka na dnu. Promjer 0·15, vis. 0·5.

5. Kao br. 4. Promjer 0·15 $\frac{1}{4}$, vis. 0·5 $\frac{1}{2}$.

6. Kao br. 4. Potresom razbita, te nješto manjka. Promjer 0·14, vis. 0·4 $\frac{1}{2}$,

7. Kao br. 4, nego na viencu pridružena dva zubata lučića od iste stvari, jedan prama drugomu. Potresom oštećena, te nješto manjka. Promjer 0·13, vis. 0·4 $\frac{1}{2}$. Tab. II. br. 14.